

Izvorni znanstveni rad

UDK 398.8 : 821.163.42'282-1 : 807.1 (497.5)“17“

Primljeno 2023-03-13

Prihvaćeno za tisak 2023-05-10

JOŠ JEDNA LATINSKO-KAJKAVSKA RUKOPISNA PJESMARICA S KRAJA 18. STOLJEĆA

(Pjesmarica Pavla Matiča)

Ivan Zvonar, Varaždin

Sažetak

Tek otkrivena latinsko-kajkavska rukopisna pjesmarica svojim sadržajem povezuje sve dosad poznate rukopisne poetske zbirke iz devedesetih godina 18. stoljeća.

Svojim se izgledom i načinom zapisivanja napjeva i tekstova gotovo potpuno podudara s „Varaždinskom pjesmaricom starijom“, premda je sigurno da ju je pisala druga ruka.

Niti tu, nažalost, nije poznat zapisivač, niti je točno označena godina, pa se samo iz slučajnih bilježaka na kraju sveska može saznati da je njegov vlasnik neko vrijeme bio Pavao Matič i da je rukopis dovršen prije 1797. godine.

Latinski dio obuhvaća repertoar duhovnih pjesama vezanih uz dijelove mise i crkvenu godinu, ali ima i zapisa koji izlaze iz tih okvira.

Osobitost zbirke je u tome što donosi cjelovita „Evandjelja po Marku“ i „Luki“ na latinskom i „po Mateju“ na kajkavskom jeziku.

Iako nevelik, i kajkavski dio pokazuje jednu živu poetsku tradiciju koja se nije zadovoljavala samo pjevanjem nego i zapisivanjem.

Možda će koji sretan slučaj otkriti još poneki takav rukopis i na taj način obogatiti spoznaje o kajkavskom poetskom stvaralaštvu do sredine 19. stoljeća.

Ključne riječi: rukopisne pjesmarice; latinski i kajkavski zapisi; intenzivan život latinskih i kajkavskih popijevaka; devedesete godine 18. stoljeća

Uvodne napomene

Jedini, ali zato iznimno pouzdan, izvor građe za proučavanje kajkavskoga stihovnog poetskog stvaralaštva od njegovih početaka do sredine 19. stoljeća čine rukopisne pjesmarice.

Desetak duhovnih pjesama, koje je tiskom objavio Nikola Krajačević-Sartorius (1582. – 1653.) u svojim *Molitvenim knjižicama* iz 1640., da bi ih zatim, uz nekoliko novih tekstova, uvrstio i u *Svete evangeliome* iz 1651.¹, nije moglo pokazati sve bogatstvo duhovne poezije koja je živjela iznimno bujnim životom i na kajkavskom govornom prostoru od 15. (a vjerojatno i mnogo ranije) do pedesetih godina 20. stoljeća. Nije to mogao niti latinsko-kajkavski zbornik duhovnih pjesama *Cithara orthochorda*², koji je u izvjesnoj mjeri ujednačio crkveno pjevanje, ali nije zaustavio nastanak novih rukopisnih pjesmarica i novih zapisa tekstova i napjeva izvan *Cithare*.

I dok su duhovni tekstovi još kako-tako i objavljavani, prve je svjetovne kajkavske poetske zapise tiskom objavio tek Tomaš Mikloušič (1767. – 1833.) u svom *Stoletnom horvatskom kalendaru*³, objavljenom 1819.

Drugim riječima, bez rukopisnih se pjesmarica sve do sredine 19. stoljeća uopće ne bi znalo da su postojale i svjetovne kajkavske pjesme.

Unatoč tome, o tim se zbirkama zna malo, a ono što se i citira, redovito se citira pogrešno.

Neoprostivo je što gotovo svi, i suvremeni, povjesničari hrvatske književnosti te rukopise nazivaju **pučkim pjesmaricama**.

Ako se i zanemari pejorativni prizvuk pridjeva **pučke**, to nisu pučke pjesmarice iz najmanje četiri razloga.

¹ Nikola Krajačević-Sartorius, *Molitvene Knyisicze. Vszem Christusevem Vérnem Szlovenzkoga Jezika, pritztoyne i hafznovite. Z-dopuscsenjem Górnnyeh, drugócs obilnéh pífzane, i ftampane. Vu Posone. Na M. DC. XL. Leto.*

Szveti evangeliomi, Koteremi fšvéta Czirkva Zagrebecska Szlovenzka, okolu godíjcsa, po Nedelje te Szvetke five: z-iednem kratkem catechífmussem, za nevmetelne lyudi hafznovitem; Szvetlóga i Vífzoko postuvanoga Gozpodina Gozpodina Petra Petreticsa, Bífkupa Zagrebecskoga, Oblaztjum, i ztrofkom, i Szlovenzkem fzl ovom na fšvetlo vun dani, i ftampani. z-dopuscsenjem Gornnyeh Vu Nemskom Gradcze. Na jezero fšezt zto pedefzét i prvo leto. Pri Ferencze Widmanstadiuse ftampare.

² *Cithara octochorda seu Cantus sacri latino-sclavonici quos In Octo Partes, pro diverfis Anni temporibus, diftributos; Ut in Sclavoniæ Populis Erga D E U M, Divósque anIMos aCCenDat: Píá fuá munificentíá in lucem prodire juřít, REVERENDISSIMUS DOMINUS, DOMINUS JOANNES ZNIKA. Almæ Vetuftíffimæ Chatedralis Ecclesíe Zagrabienfi Cuftos, & Canonicus Senior; nec non Abbas Ecclesíe SS. Trinitatus de Petrovaradino. VIENÆ AUSTRIÆ, Typis Leopoldi Voigt, Univerřitatis Typ. Godina se vidi iz akronima: MDCCI (1701.). Drugo je izdanje tiskano 1723. također u Beču, a treće 1757. u Zagrebu. U drugom i trećem izdanju stoji u naslovu *Latino-Croatici*.*

³ Tomaš Mikloušič, *Ztolétni kalendar iliti dnevnik ztòlétni horvátski do léta 1901. kasúchi. Po Thom. Miklóushichu, Plebanusu vu Ztényevczu ízpíszan, y na szvétlo vån dán. Vu Zagrebu, MDCCCXIX.*

Radi se o pjesmama *Popévka od Protulétja* (to je dosta slobodna, vjerojatno Mikloušičeva, parafraza ditiramba *Protuljetno drago vreme*), *Pésma od nestalnosti sveta* (preuzeto iz ostavštine Franca Patačića, 1738.? – 1776.), *Batrivozt vu tugi* i *Neztálnozt Szvéta* (sve od str. 237. do 245.).

Prvo, sastavljali su ih za ono vrijeme natprosječno obrazovani ljudi koji su vladali latinskim, njemačkim, mađarskim, a na više se mjesta koriste i drugim zapadnoslavenskim jezicima.

Drugo, sve su te zbirke ispisane lako čitljivim rukopisima, a neke su i prava remek-djela pisarske vještine (npr. *Pavlińska pjesmarica* iz 1644.). Svaki se zapišivač strogo držao svog sustava grafema, pa već nakon nekoliko stranica prestaju problemi s transkripcijom tekstova.

Treće, to su bili unikati koje su pojedinci, najčešće kantori (od 17. stoljeća već i orguljaši) sastavljali za svoje potrebe i nisu mogli biti namijenjeni širem, gotovo potpuno nepismenom, puku.

Četvrto, možda i najvažnije, jedino nam te pjesmarice otkrivaju bogatstvo i duhovne i svjetovne barokne srednjoeuropske poezije na svoj način prenesene i na kajkavski govorni prostor. I dok je duhovna poezija u to vrijeme bila za čitav katolički svijet gotovo zajednička i zbog svoje stilske jednostavnosti relativno lako prenosiva iz jednog jezika u drugi, tu je i čitav niz složenih svjetovnih motiva koji su upravo na kajkavskom tlu ostavili zamjetne tragove i tako još jednom pokazali participaciju kajkavskih, kažimo ovdje pjesnika, u srednjoeuropskoj književnosti i kulturi. Valja spomenuti barem neke od tih motiva. Tu je, prije svega, čitav niz kajkavskih poetskih tekstova o materi čedomorki što ubija, odmah nakon poroda, svoja tri nezakonita sina da bi se kasnije mogla udati. Slijede opisi fantazmagoričnog sna mladog pastira kojemu tri vile (vještice) vade srce. Vrlo su uspješno obrađeni motivi o djevojci vojniku, o razbojničkom vođi kojega ubija i pokapa njegova družina, a tu je i balada o nesretnom zecu koja svoje korijene vuče od Hansa Sachsa (1494. – 1576.), najplodnijeg njemačkog srednjovjekovnog pjesnika. Iz rečenog se nameće zaključak da se te pjesmarice i danas smatraju *pučkima* samo stoga što su napisane na kajkavskom jeziku.

Svako stoljeće, od 16. do sredine 19., čuva poneku iznimnu zbirku koja jasno svjedoči o razvojnem stupnju kajkavskog govora (zašto ne reći jezika) i njegovih izražajnih mogućnosti, posebno kad se radi o poetskom stvaralaštvu.

Ovdje se spominju one koje izravno ulaze u kontekst ovog prikaza.⁴

⁴ Sve je dotad poznate kajkavske rukopisne pjesmarice ispisane do preporoda (tu nije ušla Gajeva rukopisna ostavština, a ne spominje se niti *Gospin plač iz Erdelja*) sumarno prikazao pisac ovih redaka u Katalogu izložbe *Kajkaviana Croatia*. *Hrvatska kajkavska riječ*. Zagreb, 1996., pod naslovom *Kajkavske rukopisne pjesmarice do hrvatskoga narodnog preporoda*. Str. 285. – 315.

Najstarije zapisane primjere kajkavske poezije sadržava *Martjanska pjesmarica starija*, barem većim dijelom ispisana do 1593. godine.⁵

Među duhovne je pjesme, koje detaljno otkrivaju cjelovit repertoar kajkavskoga crkvenog pjevanja toga vremena, uvršteno i deset svjetovnih, od kojih barem četiri lirske pokazuju čvrstu vezu s hrvatskim Jugom, a jedan od tekstova predstavlja i iznimno detaljnu, povijesno utemeljenu, ritmiziranu reportažu o sigetskoj tragediji 1556., koju je ispisao preživjeli vojnik, neposredni sudionik u događajima.

Tri su rukopisa posebno obilježila 17. stoljeće.

Na prvo mjesto, svakako, dolazi *Dramatizirani kajkavski Marijin plač iz Erdelja*. To je najstariji precizno datiran kajkavski poetski tekst, a njegov se sastavljač i potpisao.

*Finis per me Andreaß
Kneßajich. 2. die Martÿ
Anno falutis 1626.*

Cijeli *Plač* obuhvaća 882 dvanaesteraka stiha, a nastao je slobodnijom obradom *Evandjelju po Ivanu*. Ispisao ga je Andrija Knezajić koji je, na početku 17. stoljeća, na poziv mađarskog biskupa Pétera Pázmánya (1570. – 1637.), došao s grupom hrvatskih franjevaca u Erdelj (Sedmogradsku) sa zadatkom da uspore širenje protestantizma u istočne dijelove tadašnje Ugarske (danas Rumunjske).⁶

Kronološki slijedi opširnija zbirka latinskih i kajkavskih duhovnih pjesama uvrštena u *Pavlinski obredni priručnik*, u znanosti poznata kao *Pavlinška pjesma-*

⁵ Taj je rukopis prvi uveo, nažalost vrlo sumarno, u povijest hrvatske književnosti tek Franjo Fancev (1882. – 1943.) 1935. pod nazivom *Mariborska pjesmarica starija* (jer ga je našao u Mariboru, gdje se i danas čuva u Univerzitetnoj knjižnici pod signaturom V: UKM, Ms 56.) Olga ga Šojat (1908. – 1997.) naziva *Mariborsko-prekomurska i Prekomurska pjesmarica*. Naziv je *Martjanska*, danas inače općenito prihvaćen, predložio slovenski etnolog i povjesničar književnosti Vilko Novak (1909. – 2003.) da bi zbirku nekako izdvojio iz svijeta od preko sto već opisanih prekmurskih pjesmarica.

Danas kulturnoj javnosti stoji na raspolaganju kritičko izdanje čitljivog dijela rukopisa: *Martjanska pjesmarica*. Uredil in spremna besedila napisal Vilko Novak. Založba ZRC (Znanstvenoraziskovalni center SAZU), Ljubljana, 1997.). To izdanje u hrvatskoj književnopovijesnoj javnosti nije naišlo ni na kakav odjek.

⁶ Rukopis su slučajno našli tek 1997. profesori István Kilián i Mária Zsuzsanna Pintér u erdeljskom mjestu Csiksomlyó, gdje je bio zazidan u prozorsku nišu. Hrvatskoj ga je i mađarskoj književnoj znanosti predstavio mađarski slavist István Lukács, a objavila Slovenika. Hrvatska samouprava Budimpešte. Budapest, 2000.

rica iz 1644. godine.⁷

Više je duhovnih pjesama iz te zbirke već bilo uvršteno u *Martjansku pjesmaricu stariju*, što jasno pokazuje kontinuitet pjevanja kajkavskih duhovnih pjesama na hrvatskom govornom prostoru.

Taj rukopis prvi put sadržava i notne zapise.

Potkraj 17. je stoljeća nastala u podravskom mjestu Drnje opsežna zbirka duhovnih i svjetovnih pjesama, potekla iz pera tamošnjeg dugogodišnjeg školnika (kantora i učitelja) Jurja Ščerbačića pod, ne posebno istaknutim, naslovom: *Cantiones Georgy Scherbachich (1687.)*.⁸

I u toj se zbirci nalazi više duhovnih pjesama koje su već uvrštene u ranije zbirke, ali je posebno zanimljiv zapis s naslovom *Pasio Domini Nostri Jesu Christi Secundum Joannem* (str. 29. – 36.). Radi se o većem ulomku Knezajićeva *Gospinog plaća* (obuhvaća 153 dvanaesterca), što pokazuje da je i na hrvatskom kajkavskom govornom prostoru postojalo više dužih ili kraćih prijepisa tog djela, jer je nezamislivo da bi netko po sjećanju mogao, gotovo doslovce, zapisati tako opsežan tekst.

Pjesmarica sadržava i dotad najopsežniju zbirku svjetovnih pjesama, među koje je uvrštena ritmizirana reportaža *Alia vero de Rebellione Comitum Petri Zriny* (str. 53. – 59.), povijesno provjerljiv opis zadnjih dana Urote zrinsko-frankopanske i smaknuća Petra Zrinskog (1621. – 1671.) i Frana Krste Frankopana (1643. – 1671.)

Posebno mjesto ipak zauzima latinski zapis *Alia Cantio Comite Nicolao Zrinio* (str. 49. – 50.). Riječ je o iznimno preciznoj kronici tzv. Zimske vojne Nikole Zrinskog VII (1620. – 1664.) u proljeće 1664. godine u kojoj je Zrinski stigao do Osijeka i tamo spalio znameniti most Sulejmana Veličanstvenog (1494. – 1566.). Tekst je ispisan Ščerbačićevom rukom gotovo bez pravopisnih pogrešaka, čime je potvrđena zapisivačeva obrazovanost i briše sintagme **pučka pjesmarica** i **pučki pjesnik**.⁹

⁷ Danas stoji na raspolaganju hrvatskoj književnoj znanosti pretisak *Pavlinskog zbornika* u dvije knjige u redakciji Koraljke Kos, Lovre Županovića i Antuna Šojata. Urednici su Milan Moguš i Lovro Županović. Prva knjiga sadržava preslike originala (nažalost u crno-bijeloj tehnici, a zbirka je pisana u tri boje i s tri tipa pisma), a druga transkripcije tekstova i znanstvene komentare. Nakladnici su Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Nakladni zavod Globus. Knjige su objavljene u Zagrebu 1991. godine.

⁸ Hrvatska je akademija znanosti i umjetnosti (Odsjek za etnologiju Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu) 2021. objavila bibliofilsko izdanje cijelog rukopisa s preslikom originalnog teksta i transkripcijama. Urednik je akademik Dragutin Feletar. Tekstove je transkribirao i popratni komentar napisao Ivan Zvonar.

⁹ Profesor je Marko Rašić (1946. – 2021.) cijeli latinski tekst o Zimskoj vojni Nikole Zrinskog VII. preveo na hrvatski književni jezik, a prijevod je objavljen u *Dodatku* na kraju knjige.

Prvu je polovinu 18. stoljeća obilježio već spomenuti latinsko-kajkavski zbornik *Cithara Octochorda*, a zadnja desetljeća više opsežnijih rukopisnih zbirki.

Kronološki na prvo mjesto dolaze *Popevke Horvaczke popisane Letta 1780*^{10a} nažalost nepoznatog zapisivača. Ista će ruka i 1796. prepisati spomenuti rukopis i dodati mu nekoliko novih tekstova. Sve su te pjesme svjetovnog, u više primjera misaonog značaja.¹⁰

Slijede *Pesme horvatske*, zbirka lirskih tekstova koje je skupila i 1781. dala kaligrafskim rukopisom prepisati u jedan svezak Katarina Patačić (1743. ili 1745. – 1811.).

To je u prvom dijelu mali ljubavni roman u kojem dva liriska subjekta, muški i ženski, iznose svoje osjećaje jedno prema drugom, često s primjesom ljubomore i blagom dozom ironije. Drugi dio ima izrazito misaoni značaj.¹¹

Jedan je opsežan rukopis, danas poznat kao *Varaždinska pjesmarica starija*, najvećim dijelom ispisan do 1793. godine, pa se ta godina i uzima kao vrijeme njegova nastanka. Sadržava brojne latinske i kajkavske tekstove, a mnogi od njih imaju i napjeve.¹²

Latinski tekstovi prate crkvenu godinu, ali prikazuju i druge prigode. Više je njih posvećeno pojedinim svecima. Jedan duži latinski tekst, s naslovom *Cantilena de Gallis et Eugenio*, govori o Eugenu Savojskom (1663. – 1736.) i njegovim vojnim uspjesima.

Kajkavski dio predstavlja dotad najbrojniju zbirku i duhovnih i svjetovnih zapisa, a prvi put se donosi i više napitnica koje su se posebno njegovale na plemićkim i župnim dvorovima u 17. i 18. stoljeću. Osobitost je zbirke u tome što baca novo svjetlo na poetski rad Franca i Katarine Patačić, jer se više lirskih tekstova iz te zbirke može s velikom sigurnošću pripisati bilo Francu, bilo Katarini.

Rođeni je Samoborčanin Juraj Lehpamer (1763. - ?), od 1791. školnik (kantor i učitelj) i bilježnik u Kotoribi, skupio 115 duhovnih pjesama i od njih sastavio zbirku podijeljenu u osam dijelova prema crkvenoj godini.

¹⁰ Oba je rukopisa detaljno predstavio pisac ovih redaka u radu Dvije manje poznate kajkavske rukopisne pjesmarice iz 18. stoljeća u ediciji Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzoru (Zbornik radova sa znanstvenih skupova – Krapina, 2007. – 2009.). Knjiga je objavljena u Zaboku 2011. u nakladi Hrvatske udruge Muži zagorskoga srca. Citirani se tekst nalazi na stranicama 19. – 42.

¹¹ Znanost danas raspolaze bibliofilskim izdanjem tog rukopisa u dva sveska. Prvi svezak sadržava preslike originala, a drugi transkripcije i opširnije popratne znanstvene komentare iz pera urednika Alojza Jembriha. Nakladnik je KAJKAVIANA – Biblioteka pretisaka 1. Zagreb – Donja Stubica, 1991.

¹² Zbirka je detaljno opisana u časopisu Kaj 1993. Usporediti: Ivan Zvonar, Rukopisne pjesmarice sjeverozapadne Hrvatske. Varaždinska pjesmarica I. – Kaj. Časopis za književnost, umjetnost i kulturu, br. 1. Zagreb, 1993. str. 21. – 44. Čuva se u Muzeju grada Varaždina i cijela je digitalizirana.

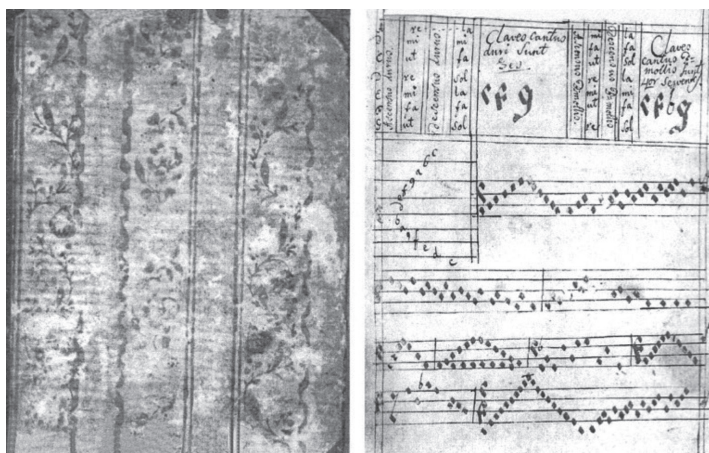
Zbirka je dovršena 1796. i naslovljena kao *Philomela sacra* (*Sveti slavuj*). To je, nakon *Pavlineske pjesmarice*, najbogatija i najljepše ispisana rukopisna pjesmarica kajkavskih duhovnih pjesama, nažalost bez napjeva. Samo nekoliko tekstova na kraju ima i notne zapise. Posebno se ističu lijepo oblikovani inicijali, a više latinskih *introitusa* povezuje sve duhovne zbirke iz 18. stoljeća.¹³

Tim se rukopisnim pjesmaricama danas pridružuje još jedna, kulturnoj javnosti dosad nepoznata, zbirka latinskih i kajkavskih pjesama uvjetno naslovljena kao *Pjesmarica Pavla Matiča*.¹⁴

Pjesmarica Pavla Matiča

Tvrde, okomitim cvjetnim ornamentima u plavoj boji ukrašene, korice, veličine 20 x 17 cm, uokviruju vrlo opsežnu zbirku latinskih i kajkavskih pjesama.

Nema, nažalost, glavnog naslova niti imena sastavljača odnosno zapisivača tekstova. Cijela je zbirka ispisana istom rukom, dosta ispisanim i lako čitljivim rukopisom. Gotovo svi tekstovi (osim nekoliko na kraju) imaju i notne zapise, i to menzuralnom romboidnom notacijom na četiri crte koja je čas ispisana crvenom, a čas crnom bojom. Čini se da je sastavljaču zbirke bilo posebno stalo do toga kako će budući pjevači koristiti njegove notne zapise pa ih objašnjava na prve

Prva korica knjige i prva, nepaginirana, stranica rukopisa

¹³ Cijeli naslov rukopisa glasi: *Philomela sacra* complectens Cantiones croaticas pro singulis per annum occurrentibus Festis collectas et conscriptas labore **Georgii Lehpamer**. Anno Domini 1796. (U slobdnijem prijevodu: *Sveti slavuj* koji sadržava svete hrvatske pjesme za svaki blagdan što se slavi u tijeku godine prikupljene i zapisane trudom Georga Lehpamera. Godina Gospodnja 1796.)

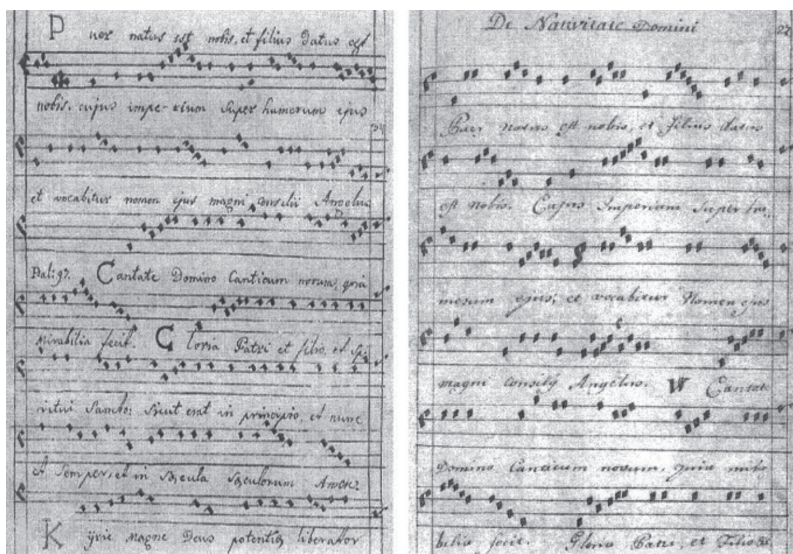
¹⁴ Rukopis se čuva u Antikvarijatu „Bono“ u Zagrebu, a sadašnji je vlasnik Anto Križan.

dvije nepaginirane stranice, pri čemu donosi osnovne značajke glazbenih rodova dura i mola te oznake tonova glazbenom abecedom i solmizacijom u kojoj je prvi ton još uvijek **ut** (danas **do**).

Upute o pjevanju završavaju na drugoj stranici zapisivačevom molbom: „Sancte Cherubine doce me cantare“ („Sveti Kerubine, nauči me pjevati!“).

Tek nakon toga počinje izvorna paginacija od str. 1. do 393. Dalje je sadašnji vlasnik rukopisa olovkom označio stranice do 418. U gornjem dijelu 419. stranice stoji samo naslov *Praefatio Paschalis* (*Uskrsno predslavlje*). Na sredini je 420. stranice zapisano: *Hujus libri Possessor Paulus Matich* (*Vlasnik je ove knjige Pavel Matič*). Pavao je Matič, dakle, bio vlasnik zbirke, ali se po rukopisu ne može zaključiti da je bio i njezin sastavljač. Zanimljivija je, međutim, slučajna bilješka na unutrašnjoj stranici zadnje korice: „Die 20. Maji 1797. solvit Georg Szelnek in computum fenilis flor 9 et 4^{xros} foenile autem dedi ipsi ergo 49 fl.“, što se u slobodnijem prijevodu može protumačiti da je izvjesni Juraj Selnik 20. svibnja 1797. uplatio na račun za komorač 49. florina, zapravo dukata. Ista je ruka zapisala na latinskom da je inkvilin (stariji naziv želir – kmet bez vlastite zemlje) uplatio za godinu 1796./97. 9 florina. To su sigurni dokazi da je zbirka dovršena i uvezana nešto prije 1796. godine.

Kako tekstovi i napjevi po načinu zapisivanja gotovo potpuno oponašaju *Varaždinsku pjesmaricu stariju* iz 1793., nastanak se rukopisa može sa sigurnošću smjestiti u vrijeme između 1793. i 1796. godine.

S lijeve je strane preslika teksta „Puer natus est...“ iz „Pjesmarice Pavla Matiča“ (str. 33. – 34.), a s desne iz „Varaždinske pjesmarice starije“ (str. 27.)

Najveća je razlika ipak u tome što su svi zapisi u *Varaždinskoj pjesmarici* barem na neki način naslovljeni (*Kyrie, Sanctus, Gradualle* i sl.), dok je *Matičeva* pisana dosta nepregledno, a pojedine su tematske cjeline naznačene u posebnim okvirićima, npr. *Sequitur Prosa Sancti Michaelis Archangeli*, tako da je gotovo nemoguće odrediti broj latinskih tekstova.

Latinski se dio sadržajno u većoj mjeri poklapa u obje zbirke, ali je u *Matičevoj* znatno obilniji pa donosi i više novih zapisa.¹⁵

Jedino se u *Matičevoj zbirci* donose pasije (*Muke Kristove*) po Marku (str. 213. – 254.) i Luki (str. 254. – 255.) na latinskom jeziku i *Sequitur Passio Croatica - Pasija po Mateju* (str. 293. – 341.) na kajkavskom jeziku.

Zanimljiva je i latinski pisana pjesma o ugarsko-hrvatskoj kraljici Elizabeti.¹⁶

Latinski zapisi počinju bez naslova na prvoj paginiranoj stranici, i to tekstem:

*Rorate coeli desuper
et Nubes pluant Justum:
Apriatur tera, et germinet Salvatorem. W.
Coeli enarrant Gloriam Dei,
et opera manum ejus annunciat firmamentum.
Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto:
Sicut erat in principio, et nunc et semper;
et in Secula Saeculorum. Amen.*¹⁷

Osobitost je u tome što istim latinskim tekstem, pod naslovom *Intritus* (ulaz, uvod), počinju *Cithara octochorda*, zbirka Jurja Lehpamera *Philomela sacra*, a vje-

¹⁵ Prostor ne dopušta da se pobroje svi primjeri, ali valja spomenuti barem neke u obje zbirke, pri čemu će se prva oznaka stranica odnositi na *Matičevu* zbirku, a druga na *Varaždinsku pjesmaricu: Alleluja ab arce siderea Gabriel intonit* (6. – 88.; 14. – 16.), *Sequitur Alia Prosa. Verbum bonum, et svave personemus...* (14. – 17.; 10. – 12.), *Ave hierarchia caelesta...* (26. – 27.; 41. – 42.), *O Virginum castissima pulchra* (28. – 29.; 42. – 43.), *Puer natus est nobis...* (33. – 34.; 27. – 31.), *O amor, o amor...* (351. – 352.; 169. – 171.) i druge. Razlike su u zapisima minimalne, ovisno o prepisivanom izvorniku.

¹⁶ Elizabeta Luksemburška (1409. – 1442.), kći Žigmunda (Sigismunda) Luksemburškog (1368. – 1437.) i Barbare Celjske (1392. – 1451.) bila je neko vrijeme i ugarsko-hrvatska kraljica.

¹⁷ *Matičeva pjesmarica* str. 1, *Philomela sacra*. Prema Google Prevoditelju:

Nebesa gore su crvena,
a oblaci kiše pravdom:
zemlja je otvorena i klica spašena.
Nebesa su ispunjena slavom Božjom,
i nebeski svod navješćuje djela ruku njegovih.
Slava ocu i Sinu i Duhu svetomu,
kako bijaše na početku, tako i sada
i u vijeke vjekova. Amen.

rojatno je tako počinjala i *Varaždinska pjesmarica I.* kod koje, nažalost, nedostaje prvih osam stranica.

Isto se ponavlja i kod pjesme *Puer natus est...*

*Puer natus est nobis, et filius datus est nobis.
Cujus imperium super humerum ejus,
et vocamitus nomen ejus magni consilii Angelus.
Psalm. 97. Cantate Domino canticum novum,
quia mirabilia fecit.
Gloria Patri, et Filio, et spiritui Sancto:
sicut erat in principio, et nunc, et semper,
et in saecula saeculorum. Amen.*¹⁸

Nastavak teksta, koji počinje s *Kyrie magne deus...*, Lehpamer je korektno preveo na kajkavski jezik (str. 15. – 17.). Sastavljači su svih triju zbirki odlično poznavali latinski jezik i bez problema su ga prevodili na kajkavski.

Za ovaj je kontekst ipak bitno što je u *Matičevu pjesmaricu* među latinske tekstove umetnuto i trinaest kajkavskih pjesama, od čega su tri svjetovne, a tu je i cijela *Pasija po Mateju*.

Iako ne posebno brojne, te pjesme ipak sadržajno povezuju sve već spomenute kajkavske rukopisne pjesmarice iz devedesetih godina 18. stoljeća.

Duhovne pjesme

U ovom se prikazu kajkavski duhovni tekstovi donose po starosti njihova zapisa. Na prvo mjesto, svakako, dolazi božićna popijevka *Narodil se je kralj nebeski...*

Neki povjesničari (F. Šišić) i povjesničari književnosti (V. Štefanić) nastanak te pjesme stavljaju u 13. stoljeće¹⁹ tumačeći to činjenicom što jedino hrvatska povijest poznaje instituciju mladoga (mlađega) kralja i što se u Hrvatskoj nova godina sve do kraja 13. stoljeća računala od Božića (od 25. prosinca).²⁰ I tu nastaje prvi

¹⁸ *Cithara octochorda* (1757.), str. 172. – 173., *Pjesmarica Pavla Matiča*, str. 33. – 38., *Philomela sacra*, str. 15., *Varaždinska pjesmarica I.*, str. 27.

¹⁹ Usporediti: Vjekoslav Štefanić, *Narodil se je kralj nebeski* – u knjizi *Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Knjiga prva. Nakladnici: Matica hrvatska – Zora. Zagreb, 1969., br. 70, str. 391. – 392.

²⁰ Već je hrvatsko-ugarski kralj Koloman (1074. – 1116.) postavio za mladoga kralja u Hrvatskoj svog sina Stjepana (hrvatski kralja Stjepan III., 1101. – 1131.). Posebno je značajan kao hrvatski mladi kralj vojvoda Bela, kasniji hrvatsko-ugarski kralj Bela IV. (1206. – 1270.), koji je 1226. presudio u sporu dvojice plemića oko posjeda Bistrica (danas Donji Vidovec) u Međimurju, što znači da je Međimurje tada pripadalo Hrvatskoj. Računanje je nove godine od Božića u Hrvatskoj prestalo smrću posljednjeg Arpadovića Andrije III. (1265. – 1301.).

problem.

Najstariji se tekst s prvim stihom *Narodil se je kralj Nebeski* nalazi u starijem dijelu *Martjanske pjesmarice starije*. To je do danas jedini poznati zapis te pjesme.

Narodil se je kralj nebeski,
koga nazvesti šereg andelski.
Na mladom leti veselimo se,
mladoga kralja mi molimo.
Njemu je ime zveličitel,
koga svedoči Anđel Gabriel.

*Dalje se detaljno opisuje što znači Isusovo
(ovdje Emanuelovo) rođenje za cjelokupno
čovječanstvo, nakon čega slijedi završetak:*

Zato hvalimo vsi oca Boga
ino dičimo sina njegovu.
I s njim na vkup Duha svetoga,
to sveto Trojstvo jednoga Boga.
Na mladom leti veselimo se,
mladoga kralja mi molimo. Amen.

(Br. 50, rukopis str. 160. – 161.)

Daleko je poznatiji tekst, koji se pjeva i danas (ali u štokaviziranom obliku), prvi put, s napjevom, zapisan u *Pavlinskoj pjesmarici* iz 1644. (list 104b – 105b).

Ovdje se donosi dio mlađeg zapisa iz *Matičeve pjesmarice*.

Narodil se je kralj nebeski

Narodil se je kralj nebeski
od Marije čiste Device:
na tom mladom letu veselemo se,
mladoga kralja mi molemo.

Po njem je položen sveti Štefan,
pervi mučenik gospona Boga.
Na tom mladom &c.

Sveti Ivanuš preljubljeni,
međ apostoli preobrani.²¹
Na tom mladom &c.

²¹Na tom mjestu u *Pavlinskoj pjesmarici* stoji riječ *preobrani*, a tako je i u *Matičevoj zbirci*. Češći je razumljiviji izraz *preobraženi*, a javlja se i *preodebrani*.

*Dalje se nabrajaju blagdani božićnog ciklusa,
do Sveta tri kralja, kada i završava božićno razdoblje.
Pjesma završava uobičajenom formulom:*

Hvaljeno budi sveto trojstvo,
hvalu mi zdajmo Gosponu Bogu.
Na tom mladom &c.

Daj nam Bog zdravlje ino veselje,
na tom mladom ljetu vsega obilja.
Na tom mladom &c.
(*Matič, str. 59. – 60.*)

Istu verziju teksta, nakon *Pavlinске*, sadržava u *Ščerbačićeva pjesmarica* (str. 12. – 13.) s iznimkom da taj zapis završava dvostihom:

Zdrav nam budi naš Gospon Gospodar
komu je Bog dobre gosti dal &c.

To je najavljen prelazak u klasičnu koledu.

Slijede zapisi u sva tri izdanja *Cithare* (s napjevima), u *Varaždinskoj pjesmarici starijoj*, u *Matičevoj* (također s napjevima) i u kasnijim zbirkama pisanim Gajevim pravopisom.

Kajkavski je tekst najduže živio upravo u Međimurju zahvaljujući blagoslovu kuća koji bi uslijedio na Janošovo (i trajao prema veličini naselja). Grupu su činili župnik, zvonar i kantor (školnik), simbolično sveta tri kralja, i nekoliko ministranata.

Pri ulasku u kuću otpjevala bi se jedna kitica pjesme *Narodil se je kralj nebeski*, nakon čega bi župnik dao ukućanima da poljube križ, a školnik bi na ulazna vrata, s jedne i druge strane, napisao, npr.: 19 – G + M + B – 55., što znači da je obred obavljen 1955. godine. Ukućani bi „križare“ redovito darovali, prema svojim materijalnim mogućnostima, nekada u naturi, a u novije vrijeme samo u novcu.

Pri odlasku iz kuće redovito se pjevalo:

Dej vam Bog zdravje ino veselje,
Na tom mladom ljetu sega obilja.

Začuđuje stoga činjenica što je Vinko Žganec u svom *Zborniku* međimurskih pjesama iz 1925. zapisao samo prvu kiticu teksta i napjev.²²

²² Usporediti: Vinko Žganec, *Zbornik jugoslovenskih pučkih popijevaka*. I. knjiga. *Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja*. II. svezak (*Crkvene*). Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1925., br. 22, str. 73.

Jedan od najljepših, reklo bi se posebno dojmljivih, duhovnih tekstova predstavlja, također vrlo stara, pjesma *Poslan je angel Gabriel*.

Radi se o iznimno rijetkom primjeru koji nema apokrifni prizvuk. Cijeli je tekst koncipiran prema *Evandjelju po Luki*.

Evandelist je Luka jedini detaljno opisao dolazak anđela Gabrijela djevojci Mariji sa svrhom da joj navijesti kako će roditi sina Božjeg. Zbunjena Marija postavlja pitanje:

„Kak bude to, pokehdob muža ne spoznajem? Angel pa odgovoreći rekel je njoj: Duh Sveti dojde zverhu tebe; ter krepost višnjega obsenčala bude tebe; i zato takoj sveto, koje porodi se iz tebe, zvalo se bude Sin Božji.“

Da je moć Božja neograničena, dokaz je, po anđelu Gabrijelu, da je Marijina rođakinja Elizabeta već u poodmakloj dobi začela i rodila sina. Nakon toga slijedi onaj znameniti Marijin odgovor.

„Ovo službenica Gospodinova, naj bude meni poleg reči tvoje.“²³

Pjesma je na kajkavskom jeziku prvi put zapisana u *Martjanskoj pjesmarici starijoj*. Otada je, tek neznatno varirana, putovala preko tristo godina kajkavskim govornim prostorom, da bi je na kraju, oko 1920., zapisao i Vinko Žganec u Dekanovcu u Međimurju, po pjevanju kantora Florijana Andrašeca (1888. – 1962.)²⁴

Ovdje se donose početak i završetak Matičeva zapisa.

Poslan je angel Gabriel

Poslan je angel Gabriel
vu jeden varaš Nazaret.
k jedne ponizne Device,
prave Bože službenice.

Dojde v priprostu hižicu
i onde najde Zornicu,
kotere tak govoraše,
i tako nju pozdravljaše.

²³ Citirano iz kajkavskog izdanja *Svetog pisma Novoga zakona*. Cijeli je naslov izdanja: *Sveto pismo Novoga zakona na horvatski jezik po Ivanu Rupertu Gusiću prenešeno i na svetlo дано*. Za tisak priredili i pogovor napisali Alojz Jembrih i Zvonimir Kurečić. Nakladnik: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 2018., str. 133.

²⁴ Ti zapisi se nižu kronološkim redom: *Martjanska pjesmarica starija*, I. dio, br. 8, str. 23. – 27., Ščerbačićeva (*Drnjanska*), str. 7., *Varaždinska pjesmarica*, str. 53. – 54., *Philomela sacra...*, str. 5. – 6., pa sve do Žgančeva *Zbonika* iz 1925., br. 89, str. 51. – 52. Tog teksta nema u *Pavlinskoj pjesmarici*.

*Slijedi dijalog između anđela Gabrijela i Marije,
a zapis završava stihovima:*

Začne angel govoriti:
„Presveti Duh hoće priti
i tebe hoće obstreti
i njegova moć pristupiti.

*Elizabet tva rodica,
ona je sina prijela
i vu starosti rodila,
ar je zmožna reč Gospona.“*

-

Ponizno reče Devica,
ovo Boža službenica:
„Budi meni poleg tvoje reči,
o sveti angele.“
(Str. 29. – 30.)²⁵

Matičeva pjesmarica sadržava još tri u dužem vremenskom razdoblju vrlo omiljene božićne pjesme. Prva je u nizu *O vreme preljubljeno, o vreme radosti*.

O vreme preljubljeno, o vreme radosti

O vreme preljubljeno, o vreme radosti!
Zlato i vse đundeno, prez vsake žalosti:
gda je z neba posel na zemlju angel došel
nazveščat Jezušā.
Simili modo reliquios versus cantabis.
(*Na sličan način otpjevat ćete i ostale stihove.*)
Rosa iz neba pade, kinča nebeskoga,
šiba cvetuča daše sada preželnoga,
nam na veselje bude, da ljudi več ne blude
za Eve jabukom.

²⁵ U *Matičevu zapisu* nedostaje završna formula koja se redovito javlja u drugim pjesmaricama:
Budi ti dika Gospone
ki si rođen od Device,
s Otcem, Sinom, Duhom svetim
budi ti dika na veke.

Devica poroditi hoće v poniznosti,
prez boleznosti priti. Herceg mirovnosti,
ki nam vse zlo potiši, nevoljnoga izvisi
človeka do neba.

Kača jur več peklenska ne bu nam škodila,
nit hudoba zemelska po grehu vodila:
zveličenje dohaja, žitek se sam porađa,
o blažen stokrat glas!

Zato glas vaš vse stvari, z veseljem zdignite,
greh Eve nas ne skvari, z radostjum valujte:

„Bud Otcu Bogu dika i Sinu prevelika
i Duhu svetomu!“

(Cijeli tekst ima sedam kitica, str. 31. – 32.)²⁶

Pjesmarica Ivana Kukuljevića: Popevka Bosichna, 7 kt.

Jednako je tako bila popularna i pjesma *O rumena prelijepa zorja*.²⁷

I taj je tekst dosta dug, pa se ovdje donose dvije prve i dvije zadnje kitice.

O rumena prelepa zorja²⁷

O rumena prelepa zorja,
ka si prava Mati Božja,
zdrava budi Deva Marija!

Zdrava budi morska zvezda
ka si vsegdar bludnikom steza,
zdrava budi Deva Marija!

Ar jur tebe vsaka dušica,
žele kod dežda zemljica,
Hodi Jezuš hladna rosica!
Hvala Bogu naj bude nato,

²⁷ Najstariji zapis sadržava Ščerbačićeva (*Drnjanska pjesmarica*, str. 9. Sadržajno se poklapa s Matičevim tekstom, ali postoje manje stilske razlike. Slijedi gotovo identičan zapis s Matičevim u *Cithari*, 1757., str. 52. – 53., potpuno se podudara s tekstom u *Philomeli*, str. 8., dok Žganec u *Zborniku* iz 1925., pod br. 80 na str. 50, donosi samo prvu kiticu i napjev.

ki nam daje vreme zlato,
hvalimo Majku zato.
(Str. 32. – 33.)²⁸

Pri čitanju se (ili slušanju) pjesmice *O detece me predrago* naprosto nameće slika mlade Zagorke ili Međimurke kako pjeva uspavanku svom prvom djetetu. Kad bi se sadržaj izdvojio iz ciklusa božićnih pjesama, poprimio bi sasvim svjetovni značaj i izjednačio simbol majčinstva i na duhovnoj i na svjetovnoj razini. Tekst ima šest kitica.

O detece me predrago

O detece me predrago, vesela sem ti.
Ti si mene vse me blago, spevala bi ti,
spevala bi ti.

Sinek, sinek moj ljubljeni, zavusni si ti.
O golubek moj serdčeni, vse moje si ti,
vse moje si ti.

Lepa moja ti rožica, mili sinek moj,
kak dišeča fijolica, dragi golub moj,
dragi golub moj.

Moj lilium lepi beli, vesel mi budi,
a ti klinčec moj zeleni
slatko zavusni,
slatko zavusni!

(Str. 61.)

Prve, do danas poznate, zapise te pjesme donose sva tri izdanja *Cithare* (1701., str. 155. – 156., 1757. str. 127. – 128.), slijedi tekst u zbirci *Philomela sacra...* (str. 20. – 21.) i u *Matičevoj pjesmarici*. Svi se ti zapisi poklapaju. Događa se, međutim, da pojedini tekstovi kasnijim zapisivačima posluže samo kao poticaj, a oni ih dalje proširuju prema svom shvaćanju motiva i teme, ali poštuju vanjsku formu predloška.²⁹

²⁸ Najstariji zapis te pjesme sadržava *Pavlinška pjesmarica* (str. 92a – b), ali se on tek djelomično podudara s *Matičevim*. Tekst je u *Cithari*, 1757., str. 55. – 56. sadržajno i ritmički identičan s *Matičevim*, ali je red riječi dosta variran.

²⁹ Tako je često postupao Alojzije Posavec (1792. – 1868.), franjevac, kantor i pjesnik, koji je u svojoj zbirci *Cantuale* iz 1816. taj tekst proširio čak na dvanaest distiha. Vinko je Žganec tu pjesmu zapisao u Dekanovcu u Međimurju po pjevanju Florijana Andrašeca. Tekst je zapisan u kvartinama, a od deset se kvartina poklapaju s *Matičevim* zapisom samo prve četiri (Žganec, Zbornik, 1925., br. 120., str.72. – 73.).

Božićno razdoblje završava na Sveta tri kralja.

Kako su od tri maga (mudraca) s istoka, kako ih spominje *Biblija (Evandjelje po Mateju)*, u 8. stoljeću postala tri kralja, Gašpar, Melkior i Baltazar, danas ne mogu odgovoriti niti najpupćeniji bibliolozi.³⁰ Ipak je tim mitskim likovima na kajkavskom govornom prostoru posvećeno više uspjelih popijevki. Jednu od njih donosi i Matič.

O sveti tri kralji

O sveti tri kralji, o blažen vaš dan,
kad sveta kralj mladi be z neba poslan.

O srečna zvezdica ka svetiše vam,
kad sinka Devica porodiše nam.

Kam giblete sada tak dalko na put,
kad zima svetu lada, ter veter tak ljut.

Ar mudrost zna vaša neviđeni zrok,
ar pismo doniša da rođen je Bog.

Još svaki ponese zmed kinčev svoj dar,
kaj bogu zanese ne štimajte na kvar.

Pervi je dal zlato Božanstvu na čast,
drugi mirhu nato svetu dade mast.

Tamjan za dušu najmanji be dar,
tak vsaka Jezušu falu naj da stvar.

O sveti tri kralji mi molimo vas,
ki dare ste dali, darujte i nas.

Da mladomu kralju ki došel na svet,
vse spevamo hvalu do vekvečni let.

*(Str. 111. – 112.)*³¹

Tekst je *Verujem vu Boga oca prezmožnoga* više molitva nego pjesma, ali u *Matičevoj pjesmarici* ima i jednostavan napjev.

³⁰ Postoji teorija da su im posmrtni ostaci najprije bili pokopani u Carigradu, otud su preneseni u Milano, da bi na kraju bili pokopani u Kölnu, u jednoj od najljepših europskih katedrala.

³¹ Vjerojatno koju godinu stariji zapis donosi *Varaždinska pjesmarica* (str. 83. – 84.), a nakon nje i *Philomela sacra...* pod latinskim naslovom *Pro Festo Ss: trium Regum*. Oba su ta zapisa jezično nešto sređenija. Čudno je da Žganec u svom *Zborniku* iz 1925. ne donosi taj tekst.

Verujem vu Boga Oca prezmožnoga

Verujem vu Boga Otca prezmožnoga,
ki je stvoril nebo, zemlju, nas svakoga. Verujem, valujem.

Verujem vu sina, od veka njegvoga,
Boga i človeka skup jedinoga.
Verujem, valujem.

I v Duha svetoga, ljubav obojega,
vu trojeh personah jedinoga Boga.
Verujem, valujem.

Iz kojega trojstva, Otca, Sina, Duha
sin človekom posta da nas zla mentuva.
Verujem, valujem.

Verujem nadalje svetu cirkvu rimsku,
občinstvo med svetim, i grehov odpusku.
Verujem, valujem.

Tela gori stajanje i žitek vekvečni,
ki drag vnogem bude, a vnogem nesrečni.
Verujem, valujem.

Od koje nesreče Bog sam čuvat more,
one ki mu veče Bogu pravem serdcem dvore.
Verujem, valujem.

Dika budi Otcu, Sinu, Duhu Trojstvu,
od neba i zemlje jedinomu Bogu.
Verujem, valujem.
(Str. 58. – 59.)³²

Uspjelu korizmenu pjesmu predstavlja vrlo stari tekst *Jezuš Kristuš sinek Božji*.

Jezuš Kristuš sinek Božji

Jezuš Kristuš sinek Božji,
raspet za nas na križu,

³² Najstariji, do danas poznati, zapis te, uvjetno rečeno, pjesme, sadržavaju sva tri izdanja *Cithare* (1757., str. 52. – 53.) Taj se tekst u potpunosti poklapa s Matičevim. *Varaždinska pjesmarica I.* (str. 56. – 57.) i *Philomela sacra...* (str. 17.) donose znatno kraće i ponešto varirane verzije.

koga plače Deva Mati,
sive suze točeči.

Sinek, sinek moj ljubljeni,
komu mene ostavljaš.
Plači mati svakotera
sina moga jedina.

Pred križem plačem ja
mati tužna gledeči.
Sinek dragi, z Betanije,
kam si prešiel bez mene.

Ja sem štela do smerti
vsegdar pojti pred tobum,
glas je prišel k mene v noči
da si zvezan z rukama.

(Str. 66. – 67.)

Sva je prilika da je ta pjesma bila vrlo popularna jer je donose gotovo sve starije pjesmarice.³³ Podosta varirani sadržaji različite dužine dokazuju da se tekst prenosio usmenim putem, a i zapisivan je u trenutku izvođenja.

Dosad nije nađen kajkavski poetski tekst o svetoj Rozaliji. Zbog toga se Matičev zapis ovdje donosi u cijelosti.

Zdravo Rozalia roža bez ternja

Zdravo Rozalia roža bez ternja,
proti kuge vračtvo,
Rozalia verna: vojvoda verlo glasoviti,
od sveta spoznana si ti.

Peldu Kristuša nasledovala si,
sveta ostavljajuča odurila si:
kaj god otec Bog ponuđal je,
to vse dvor neba obečal je.

³³ Najstariji zapis sadržava *Pavlinška pjesmarica* (list 174a – 176a), i to za četrnaest kvartina duži od Matičeva, ali se Matičev tekst u dijelu koji je zapisan podudara s pavlinskim. U Ščerbačićevoj je *pjesmarici* (str. 15. – 12.) stilski ponešto variran i više se poklapa s tekstom u *Pavlinskoj. U Cithari* (1757., str. 145. – 146) s Matičevim zapisom poklapaju se samo prve dvije kitice, a dalje su tri kitice različite. *Varaždinska pjesmarica I.* (str. 76. 77.) također sadržava nešto dužu, ponešto variranu varijantu.

Angeli su tebe tam vučili,
način novi jesu ti pokazali,
apoštolom družbu preporučaš,
angelom z majkom nju izručaš.

Jamu vu pečine jesi imela,
z koje v nebu Kristuša jesi gledala,
s kojem Boga hvalila bi ti,
lepo cvetje alduvala bi ti.

(Str. 123. – 124.)

Iako ne posebno vješto sročena, pjesmica ipak donosi najvažnije detalje iz života svete Rozalije.³⁴

Tipičan je primjer kompilacije i pjesma *Zakaj svet vojuješ*. Ona svojim sadržajem jako asocira na pjesmu *Zakaj svet tak teče*.³⁵

Očigledno je da je autor bio slab pjesnik. Stihovi su diletantski i često nejasni. Vjerojatno zbog toga djelce i nije ušlo u narod.

Ovo je cijeli zapis.

Zakaj svet vojuješ

Zakaj svet vojuješ pod praznom tvom dikom
kojih dobro srečnosti je prehajajuča,
tak friško pogine njegva mogućnost,
kak posude zemlene koje kerhke jesu.

Više veruj istom pismom tam na ledu,
kak sveta kerhkoga one vkanitve,
vkanliv vu te dari i prazne želje,
koje nikakvu ne daju naredbu ufanju.

Bolje veruvano je ljudem lažljivem,
kak sveta živanjem i vman poželenju,

³⁴ Iako rođena u plemićkoj obitelji, a dio je života provela i na dvoru kraljice Margarete, sveta se Elizabeta vrlo rano povukla u jednu spilju kod Palerma, gdje je provodila pokornički život do smrti 1166. godine. Smatraju je zaštitnicom od kuge. 1630. proglašena je svetom. Antun je Kanižlić napisao epsko religiozno djelo *Sveta Rožalija*. Rukopis je bio dovršen 1759., ali je tiskom objavljen tek posmrtno, 1780.

³⁵ Vrlo uspjeti zapise pjesme *Zakaj svet tak teče* najprije donosi Ščerbačićeva (*Drnjanska pjesmarica* na str. 41. – 42. iz koje je kasnije, gotovo doslovce preuzet u *Citharu* (1757., str. 239. – 240.).

i lažljivem naukom i toj praznosti.

Neimaš tvoga ništa, kaj moreš zgubiti,
kaj svet tebi daje nakani zgrabiti,
znuterna premisli, pamet naj bu v zraku,
o srečen ki bu mogel sveta oduriti.

(Str. 127.)

Niti jedna dosad poznata dopreporodna kajkavska rukopisna pjesmarica ne donosi niti latinske niti kajkavske zapise novozavjetne *Muke Kristove*. Po tome je *Matičeva zbirka* iznimka. Ona sadržava cjelovite *Pasije po Marku* i *Luki* na latinskom i *po Mateju* na kajkavskom jeziku. Valja reći da su latinski zapisi vrlo korektni, gotovo bez pisarskih pogrešaka, što i tu govori o iznimnoj pismenosti njihova zapisivača.

Za ovaj su kontekst, međutim, bitni dosad poznati kajkavski prijevodi *Muke po Mateju*.

Veći je dio *Evadēlja po Mateju, Marku, Luki* i *Ivanu* preveo na kajkavski jezik već Antol Vramec (1538. – † početak 1588.) da bi pojedine ulomke uklopio u prigodne propovijedi za mise po nedjeljama i drugim značajnijim katoličkim blagdanima.³⁶

Nakon toga su uslijedili *Sveti evangeliomi* Nikole Krajačevića Sartoriusa iz 1651., s još nekoliko kasnijih izdanja³⁷, zatim prijevod u *Tomašičevoj zbirci* iz devedesetih godina 18. stoljeća, a između 1810. i 1821. dovršio je svećenik Ivan Rupert Gušić (1766. – 1821.), vjerojatno na poticaj biskupa Maksimilijana Vrhovca (1752. – 1827.), cjeloviti prijevod *Novoga zavjeta*, ali je djelo ostalo u rukopisu.³⁸

Bit će zanimljiva usporedba početka *Muke po Mateju* u barem tri kajkavska primjera, dva pisana starim pravopisom, a jedan u transkripciji A. Jembriha i s tekstom prevedenim na suvremeni standardni hrvatski jezik.

³⁶ Ovdje je bitna Vramčeva *Postilla na vsze leto po nedelne dni vezda znouich izpraulena flzouenfzkim jezikom po Antolv Vramcze sz: P: Doctore i Czirkue Varađinfzke ·P· Varaždin*, 1586.

³⁷ *Sveti evangeliomi* su ponovo tiskani 1694. u Trnavi (u Slovačkoj), 1730. u Zagrebu, a potom je uslijedilo više izdanja tiskanih Gajevim pravopisom.

³⁸ Zaslugom profesora emeritusa Alojza Jembriha objavljen je taj rukopis i tiskom, a cijeli naslov glasi: *Sveto pismo Novoga zakona*. Latinični prijepis izvornika rukopisa. Metropolitanska knjižnica Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, M 124. Pretisak. Preveo Ivan Rupert Gušić. Za tisak priredili i pogovor napisali Alojz Jembrih i Zvonimir Kurečić. Nakladnik: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima. Zagreb, 2018.

Prijevod Antola Vramca:

V^{NO} vreme. Reche Iefus vchenikom fzuoim. Znateli vi da po dveu dne vuzem bude, i fñn chlovechi izdan ili prodan bude, dasze razpne. Teda fzprauifezfe poglauniczi popoufzki i fztarešyne luztua v duor ali v polachu poglaunika popoufzkoga kñfzeie zual Caifas : i tonach vchinife, da bi IESVSA krývo ali ialno vlouili i, vmorili. Gouoriahu teda, ne na den godouni, lehkoli zmutnia i zburkanie bude meg luztuom.³⁹

Prijevod u Matičevoj pjesmarici

Vu ono vreme reche Jezufs vuchenikom svojem. Znateli vi, da po dveju dnevi vuzem bude, i Szin chlovechi prodan bude dasze razpne. Tedasze szpravifse vszi poglavniczi popovski i sztarefsine od lýcztua vu dvor poglavnika popovszkoga, kisze zvaše Kajfaš, i vuchinife tolnach dabi Jezufsa jalom vlovili, i vmorili, a neki zmed nñh govorahu. Ne na dan godovni, da nebude zmutnñe vu lýcztvu.⁴⁰

Prijevod Ruperta Gusića

I včinjeno je, poklamkam bi dokončal Jezuš govorenja ova vsa, rekel je vučeni-
kom svojem: Znate da za dvemi dnevi Vuzem bude, ter Sin Človečji bude predan,
da raspne se. Onda skup spravili se jesu poglavniki popovski, i starešine ljudstva
vu dvor poglavnika popovskoga, koj zval se je Kajfaš. I tolnač činili jesu, da bi
Jezuša s prevarum vlovili ter vumorili. Jesu pak rekli: Ne na svetečni den, da, mo-
rebiti, punta ne bi postala med ljudstvom.⁴¹

Biblija, 1968.

Kad Isus dovrši sve te govore, reče učenicima svojim: „Znate da je Pasha do
dva dana, i Sina Čovječjega predat će da se razapne.“ U to doba skupe se na vije-
ćanje glavari svećenički i starješine narodne u palači velikog svećenika imenom
Kaife, gdje zaključe uhvatiti Isusa na prijearu i ubiti ga. „Ali ne na blagdan – go-

³⁹ *Postilla na vsze leto po nedelne dni...*, Muka Goszponna nasega Iesvsa Chrisvsa. (...) „A oua poleg popifzania fzuetoga Mattheia Apofstola i Euangelifte bude pretomachena XXVI. diele neguoga Euangeliuma, kotera fze tako zachne.“ Str. 82a.

⁴⁰ *Matič: Muka Goszpona nafzega Jezufsa Kristufsa, ku je popiszal Szveti Mathei Evangelista.* Rukopis, str. 293. – 294.

⁴¹ *Rupert Gusić, Sveto pismo Novoga zavjeta. Evangelium Jezufa Kristufa popisan od Svetoga Mateja.* Del XXVI., str. 29. – 30.

vorahu – da se narod ne pobuni!⁴²

Svi citirani primjeri jasno govore kako su izražajne mogućnosti kajkavskoga jezika već u Vramčevo vrijeme bile tolike da su se bez problema na taj jezik mogli prevoditi i najzahtjevniji tekstovi. Pokazali su to i brojni kasniji prijevodi.

Evo još nekoliko ulomaka *Muke po Mateju* iz Matičeva rukopisa.

| *Sequitur Passio*
| *Croatica* |

Muka Gospona našega Jezuša Kristuša,
ku je popisal sveti Mathei evangelista.

Preslika početka „Muke po Mateju“ iz Matičeva rukopisa, str. 293. – 294.

I buduč Jezuš vu Betanie vu hiže Šimona betežnoga, pristupi k njemu žena imajuča kupicu predrage masti, i zleje ju na glavu njega sedečega.

Videvši to teda vučenici raserdiše se kruto i rekoše: „K čemu be ta pogibel, mogla bi se bila prodati ta mast za vnogo i dati se vbogem.“

Znajuči to Jezuš reče teda njima: „Zakaj nazlobni jeste vu toj ženi, ar je ona dobro delo včinila z menom, ar za istinu vi hočete vsegdar vboge imati za vami, a

⁴² Biblija. Stari i Novi zavjet. Novi zavjet VII. Muka i uskrsnuće Isusovo. Zavjera protiv Isusa. Dio 26. Nakladnik: Stvarnost, Zagreb, 1968. str. 24.

mene vsegdar nečete imati, zlejala je zato veta žena mast ovu na moje telo, na pokopanje moje včinila je. Stanovito govorim vam, da gde goder se bude prodekuval Evangelion ov, po vsem svetu se reče, da je to ova včinila na spominjanje moje.“

Teda pojde jeden zmed dvanaest, ki se zvaše Judaš Skarioth k poglavnikom popovskem, ter jim reče: „Kaj hočete vi mene dati, da ja vam njega izdam?“

Vučiniški vučenici kako jim zapovida Jezuš, i napraviše vuzem, i budući večer včinjen, seđaše Jezuš z dvanaestimi vučenikoma svojema, i da bi bili jeli, reče im Jezuš: „Istinu govorim vam, da jeden zmed vas hoče mene zdati.“

Slišavši to vučenici njegovi žalosni kruto postaše, i počеше podjedno govoriti: „Je li sem ja, Gospone?“

A on jim odgovori i reče: „On koteri omače ruku z menum v zdelu, on hoče zdati mene, a sin zato človeči ide, kako je popisano, od njega, jaj zato bude človeku onomu, po kom se zda Sin Boži, bolje bi bilo njemu, da bi se ne bil narodil človekom.“

Odgovorivši teda i Judaš, ki ga prodal beše i reče njemu: „Jeli sem ja, Mešter?“

Reče njemu Jezuš: „Ti si“ – je rekel.

Gda bi bili večerali, vze Jezuš kruha i blagoslovi ga, i razlomi ga, i da ga vučenikom svojem i reče: „Vzemite i jeđte, to je telo moje.“

Vzemši pehar, falu da ocu, i da jim govoreči: „Pite z ovoga pehara vsi, ovo je kerv moja novoga zakona, ka se preleje za vnoge na odpušćenje grehov, da istinu govorim vam, da neču piti od ovoga tersa rođenja nuter do onoga dne gda je bum pil z vami znovič vu kraljestvu otca mojega.“

Jezuš opet, zakriknu z glasom velikim, i spusti dušu.

| *Flecte genu et dic*

unum Pater,

ave et credo. Apost. |

Teda se pokrov cirkveni raspade na dve strane od verha nuter do zemlje, i zemlja se sva potrese, a kamenje se popuca, i grobi se odpreše, i vnoga tela sveteh ki mertvi behu gore staše, i zidući ono z grobov svojeh po gore vstajanju Jezuševom pridoše vu sveti varaš i skazaše se vngem.

A centurio teda, i ki behu z njim, ki čuvahu Jezušu videvši on potres i vsa ka se činahu, zbojaše se kruto govoreči: „Istinu sin Božji beše on.“

| *Exclamator*

recedit |

I behu teda onde žene izdaleka, ke nasliduvahu Jezušu od Galileae, služeći njemu. Med njimi beše Marija Magdalena i Marija Jacobi i Jožefova mati, i mati sinov

Zebedeuševeh, i budući večer včinjen, pride neki človek bogat od Aromatije varaša imenom Jožef, ki takajše beše vučenik Jezušev, i on pristupivši k Pilatušu, začē prositi tela Jezuševa. I teda Pilatuš zapoveda njemu dati telo Jezuševo. I vzevši telo Jožef Jezuševo zavine vu vilahen čisti i položi vu grob svoj novi ki beše zrezan iz kamena, i izvali kamen veliki na vrata groba i dojde. I behu teda onde Marija Magdalena i druga Marija sedeči poleg groba.

| *Hic petith benedictio*
a *Pontifice.* |

Drugoga teda dne, ki je za velikem petkom, spravljāše se poglavnici popovski i farizeuši k-Pilatušu govoreči: „Gospone, spametuvali smo, da je on jalnik rekel, išče živ budući, da po trećem dnevu hoće ustati z mertveh, zapoveč zato, da se čuva grob nuter od trećega dne, ar jeda li pridu vučenici njegovi, ter ga ukradu i da ne reču ljuctvu ustal je od mertveh, i bude poslednja zmutnja gorša od perve.“

Reče teda njim Pilatuš: „Imajte stražu, pojdete i čuvajte kako znate.“

A oni tamo pojdući obstreše stražum groba zapečativši ga.

Tu završava **Del XXVII.**

Notni zapis iznad teksta (vidjeti umetak) predstavlja recitativ, a služio je kao pomoć kantorima (orguljašima) koji su sve do pedesetih godina prošloga stoljeća u crkvama, za „crne mise“ na Veliki petak, čitali *Muku Kristovu po Mateju*.⁴³

Svjetovne pjesme

Barokni je ditiramb, možda točnije oda proljeću, s prvim stihom *Protuletno drago vreme pak nam dohodi*, na kajkavskom govornom prostoru bio vrlo popularan preko dvjesto godina. Izvjesno je da mu korijeni leže u stihovima njemačkih pjesnika s početka 17. stoljeća, i da je postojao njemački predložak, ali je njegova prerada u nas toliko obilježena kajkavskim podnebljem da stihovi više djeluju kao original nego kao prepjev.

Počeci se te popijevke mogu naći već u *Drnjanskoj pjesmarici*, ali samo u prve dvije kitice:

Jur turobna i žalosna zima prohodi,
protuletje z lepem cvetjem bliže dohodi,
dan je vekši, noć je manja,
a sunašce svaki danak više ishodi.

⁴³ Poznato je da je Johann Sebastian Bach (1685. – 1750.) skladao znameniti oratorij *Pasija po Mateju* na osnovi biblijskog teksta. Djelo je bilo dovršeno 1727. godine.

Videti je izdaleka gore zelenječ,
pasuč jelen po dubrave skače veseleč,
a ptičice vsakojačke lepo poju
i žumboreč gnezda svoja da napravljaju.
(*Drnjanska 1687., Alia, str. 24. – 25.*)

Dalje se naš pjesnik rasplakao nad vlastitom sudbinom, zbog neuspjeha na ljubavnom i društvenom planu, pa je tako izišao iz konteksta same popijevke.

Prvi je cjeloviti zapis teksta, u četrnaest kvartina, ostavio grof Ferenc Dellisimunovich (? – 1812.), muž grofice Barbare Sidonije Peranski (? – 1813.), u drugom, neispisanom, dijelu sveska koji sadržava pjesme Ane Katarine Frankopan Zrinski (1625. – 1673.). Tu je poetska razigranost došla do punog izražaja.

10.
Kos vu jutro pofučkava, žune igraju,
Druga svoga drozd zazava, srake se smeju
Šojke, vrapci, prepelice
Branjug terčke, jarebice
Vse se raduju.

11.
Jelen v gore poskakuje, k zdenčine beži,
Serna listje ogrizuje malo gde leži.
Zajci skaču na pšenicu
Negdaj videt i lesicu,
Pak v jamu beži.
(*Fecit Comes Fe(renz) Delli(simunovich), list 143b – 145b*)

Kronološki slijedi zapis u *Erlangenskom rukopisu*, zbirci srpskih, hrvatskih i makedonskih usmenih pjesama, nastaloj 1720., koju je književnoj javnosti predstavio njemački slavist Gerhard Gesemann (1888. – 1948.) 1925. godine.⁴³

Zbirku je sastavio anonimni Nijemac koji nije dobro poznao južnoslavenske govore, pa i zapis pjesme *Protuletje drago vrijeme sada nam dolazi* predstavlja mješavinu kajkavskoga i štokavskog govora, ali je nedvojbeno da je to slobodnija kompilacija Delišimunovićevu teksta.

Najuspjeliji zapis tog ditiramba sadržava *Varaždinska pjesmarica I.* pod naslovom *Cantio Verna* (str. 103. – 106.)

⁴³ *Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda*. Knjiga XII. Uredio Gerhard Gesemann. Nakladnik: Srpska kraljevska akademija. Sr. Karlovci, 1925. Pjesma je *Protuletje drago vrijeme...* otišna pod br. 2, na str. 2. – 5.

Tekst sadržava i nekoliko kitica kojih nema u Delišimunovića, a upravo te kitice potvrđuju kajkavski značaj cijelog zapisa.

Pisan štiglec, zelen gringlec, postaričica,
zeba, detelj i sternatka i seničica,
to vse vreme Boga diče
kad iz vsega gerla viče vsaka ptičica,
vsaka ptičica.

Raca kvaka, guska gaga guščice vodi,
pura pivče, kvočka kvoče, piščence vodi.
Pevac v jutro kukuriče
kada z vsega gerla kriči, zaspane budi.
zaspane budi.

Tim se primjerima sada pridružuje i nešto reduciran, dosad nepoznat, zapis iz *Matičeve zbirke*, nastao možda koju godinu kasnije od onog u *Varaždinskoj pjesmarici*.

Protuletno drago vreme

Protuletno drago vreme ko nam dohodi,
a turobna i žalosna zima prohodi.
Dan je duži, noć je krajša,
vsaki danak žarko sunce ishodi.

V jutro stanem ter pogledam bu li skoro dan,
mesec zajde, zorja puka, sunce ide van.
Moja misel sim tam bludi,
Po svetu se zahman trudi, ne njoj ovdi stan.

Sneg na gorah, led na vodah jur je poginul,
sunce greje, jug se igra, sever odvinul,
tiho vreme vsemu služi, moja pamet vendar bludi,
mir njoj je zginul, mir &c.

Zelene se gore, loze, trave v travniki,
videti je fioalice vse po cvetnjakih.

Sadje cvete po goricah, zdenci teku po dolicalah
rosa po jarkeh, &c.

Vesele se vse ptičice, lepo đumbele,
kukuvaču, ranu pticu čuti je z gore,

škerlec k nebu letuč poje, Boga falí v pesme svoje
od rane zorje, &c.

Lastavica rana ptica rano čverguli,
on slaviček rani ptiček lepše drobuli.
V jutro rano, vu dne v noči poigrava za vse moči,
gusto se budi, &c.

Jelen v gori poskakuje k senčine beži,
serna listje ogrizava, malo gda leži.
Zajci plešu po pšenice, zdenci teku po dolice
rosa po jarkeh, &c.

Gda to vidi duša moja, k Bogu zdihava,
njegve dare, njegovu zmožnost vu vsem spoznava.
Tebe anda dragi Bože duša moja brez pokoja
verno zazava, verno zazava.
Amen.

(Str. 113. – 114.)

Popijevka se, međutim, i dalje širila usmenim putem, pa će je Vinko Žganec oko 1910. zapisati po pjevanju Malvine Marcinjaš u sedam tek malo variranih kitica i uvrstiti na str. 45. – 46. u svoju zbirku *Hrvatskih pučkih popijevaka iz Međimurja*, objavljenu u vlastitoj nakladi u Zagrebu 1916. godine.

Bilo bi zanimljivo usporediti napjeve u *Varaždinskoj, Matičevoj* i *Žgančevoj pjesmarici*, no to ostavljamo muzikolozima.

Posebno je intrigantan tekst *Glej keršćanstvo žalosnoga Belgrada*. To je ritmizirana reportaža o sudbini Beograda u 18. stoljeću.

Princ je Eugen Savojski (1663. – 1736.), naime, 1718. preoteo Turcima Beograd koji je Požarevačkim mirom od 21. srpnja 1718. pripao Austrijskom Carstvu. Usljedilo je dvadeset godina procvata samoga grada i bliže okolice. A tada je, 1739., general Vilim Neuperg ponovo, bez borbe, predao Beograd Turcima, što je i potvrđeno Beogradskim mirom od 18. rujna 1739. I sam je austrijski car Karlo VI (1685. – 1740.) teško prihvatio taj gubitak. Umro je već iduće godine, a naslijedila ga je Marija Terezija (1717. – 1780.). Ti su prizori opisani u tekstu koji slijedi.

Glej keršćanstvo žalosnoga prejakoga Belgrada

Glej keršćanstvo žalosoga prejakoga Belgrada,
velikoga i strašnoga, lepšega od vseh grada,
vnogi stroški na me zdani, od kraljestva ključ ozvani
padam zrušen nevoljni, rep.

Idem, idem o k nesreči, ne dostojno iti kam, vezda ginem,
ki sem v sreči dugo stal, pak vse zahman
nit od sile vuzet strane, nit (neg?) od pera dobil rane,
odidem na skončanje, rep.

Ki je videl kad Belgrada čuda vsem prečudnoga,
on je rekel evo grada suprot sile strašnoga,
ondi sablje, ondi puške, ondi štuki, onde kopje,
vsakojačko oružje, rep.

Zvun vseh oveh sad rečeneh, zvun zebrane mužike,
gda bi videl gda belgradske šance, zide velike,
vse na redu, vse pripravno, prot neprijateljom ravno,
proti silne jakosti, rep.

O kak lepo i vesele negda bilo gledati,
u Belgradu redovnike boga moleč spевati,
kloštri, cirkve, kinč ljubljени, kerščeniki kinč cirkveni,
veselo vse bilo je, rep.

Ali vezda z jednem kušcem po znamenju Judaša,
zdan sem, prodan jesem prav pot hmanjem kot s pismom Pilatuša.
Prodan jesem kot pravičen, neprijatelj pak krivičen,
ošro muči, hmarja me, rep.

O General ne general, niti brat kak štimal sem,
za čuvara sreče moje vsigdar te ja deržal sem,
prodal si me ali buš žaluval, moja vnoga buš plakuval
vu dolice Josaphat, rep.

Gdo se ne bi žuhko plakal plača moga gledajuč,
o kak ne bi tužno javkal poroblена milujuč,
gdi je dika, kam poštenje, gdi junaci, kam oružje,
neprijatelj vuzel vse, rep.

Da bi videl ban Nadaždi, vitez neobladani,
mu lepotu, cvet lubleni vezda ves pošpotani,
fantil bi se vu dne v noči, kad lepote ne več zoči,
nego špot (i) obšanost, rep.

Zbogom anda kraljica svetla, srečno živi vnogo let,
preporučam zadnjič mene, da se zmisliš na moj sled,
ne spozabi se z mene, ako prem ja sem brez tebe
kak dab ne bil nigdar tvoj, rep.

(Str. 115. – 116.)

Možda je tek koju godinu ranije nastao potpuniji i poetski uspjeliji zapis uvršten u *Varaždinsku pjesmaricu I.* (str. 193. – 195.). Tu karakterističan stih glasi:

Da bi videl Princ Eugeni vitez neobladani
mu lepotu, cvet ljubljeni vezda ves pošpotani...

Kako je u Matičevu zapisu na mjesto princa Eugena Savojskog dospio ban Ferenc Nadaždi V. (1708. – 1783.), koji nikako nije mogao sudjelovati u tim događajima, teško je reći.⁴⁴

Postoje, međutim, naznake, da je ta reportaža postojala i prije nastanka ovdje citiranih rukopisnih zbirki, ali se spominje samo po naslovima.⁴⁵

Pri kraju je drugog dijela sveska pjesama Ane Katarine Frankopan Zrinski, svakako prije 1795. godine, zapisano šest kitica latinskog teksta (list 157b – 158.a) koji se sadržajno poklapa s ovdje citiranim tekstom.

Znanost vjerojatno nikad neće saznati kako je izgledao izvornik te reportaže.

Jednako je zanimljiv i nastanak potresne romance *Ah zbogom Pavel bratec moj...* u kojoj stariji brat namjerava otići u pavline i živjeti isposnički u pustinji, a jedina ga njegova sestra usrdno moli da to ne učini i da je ne ostavlja samu.

Bratova je odluka, međutim, isuviše čvrsta, a da bi je mogao promijeniti

Ah zbogom Pavel bratec moj

Ah zbogom Pavel bratec moj,
o tužni odhod tvoj,
sestru tvoju ostavljaš,
v puščinu se spravljáš,
premisli kak tam živel buš,
gde hižu nit (hr)anu imal buš,
zima te bu trapila,
glad žeđa morila.

Florila, draga sestrice,
ma tužna gerlica,
pitaš kak v škole živel bum,
i s kem se (h)ranil bum,

⁴⁴ U *Varaždinskoj je pjesmarici* tekst za dvije kitice duži.

⁴⁵ Usporediti o tome članak Aurela Kolandera *Prilog ka kajkavskoj književnosti XVIII. stoljeća – u godišnjaku Građa za povjest književnosti hrvatske*. Na svijet izdaje Jugoslav. Akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga 3. Uredio Milivoj Šrepel. U Zagrebu 1901., str. 169. – 170.

gavran bu daval jestvinu,
zdenec pako vodu pitvinu,
ovak do smerti živeti želim,
i vumreti.

Ah bratec jedno rođeni,
ah Pavel ljubljeni,

Vsa su vezda izmešana, porušen je Beligrad,
čeprem vnoga potrošena nebu kak je bil dosad.
Činte stroške ove one, jezera i milione
kesno je vre, šale van.

Zbogom anda vsi junaki, keršćanjski vsi vitezi,
glas poštenja, zidi jaki kesno moji bute (budete) vi.
Vu vas bila ma segurnost, sada terpim ja nestalnost,
oh nesrečni konec moj.

znaj da kamen bu postela
telo tve slabila,
vuk, medved, risi i jeleni,
pozoy guščer gad zeleni,
sve moči budu ručali,
kerv tvoju iskali.

Ah pusti sestra predraga
da vumrem za Boga,
odhajam v puščinu
ar ljubim živinu,
spal bum vesel na kamenu,
križe rad nosil na ramenu
kad tak Bogu mojemu
je drago višnjemu.

Ah zbogom anda vre zadnič,
ter jošće brate vič (vidi, o. p.)
kak tebe vrag,
i telo bude skušavalo,
telo sreće spoznavajuč,
vrag časti ponuđajuč,
koje bi od mladosti vžival
do starosti.

Premišljaval jesem
vsa do sada zadosti,
nit našel sem kaj stalnoga
zvun Boga samoga,
zato v puščinu nut bežim,
da sveta ljubeč ne grešim,
ar kaj hasni svet ljubiti,
a sebe zgubiti.

Zbogom anda ma rožica
Florila sestrica,
ako me buš čula živeti,
naj se spozabiti iz Pavla
braca tvojega,
koji do groba svojega
živel bu vu samoči
zbog Bože milišče. Amen.
(Str. 250. – 251.)

Postoje dva teksta na istu temu. Jedan je ovdje citirani, a drugi, s prvim stihom *Kam Pavel putuješ, kam bratec šetuješ*, sadržava rukopisna pjesmarica *Popevke Horvaczke popijzane Letta 1796^{loga}*. Sastavljač se, nažalost, nije potpisao.⁴⁶

Franjo je Šaver Kuhač (1834. – 1911.) oba teksta s napjevima objavio u III. knjizi *Južno-slovenskih narodnih popijevaka* tiskanoj u Zagrebu 1880. godine.⁴⁷ Uz prvi zapis stoji njegova napomena: „Ova je pjesma uzeta iz male njeke sbirke, koja je svojina priesvietloga gosp. Ivana Kukuljevića. Stari ovaj rukopis ne ima naslovnog lista, niti je igdje označena kakva godina niti ime prijašnjeg vlasnika; nu mislim da ju je prije jedno 300 godina pisao redovnik Paulinac. (...) Vrst kajda, kojimi su napjevi pisani bila je u XV. stoljeću u uporabi.“

Kuhač dalje napominje da se ta vrsta notnog pisma u Hrvatskoj upotrebljavala i u 16. stoljeću, pa je moguće da je i čitava zbirka nastala u 16. stoljeću, što potvrđuje i pjesma posvećena Tomi Nadaždiju (1498. – 1562.), banu od 1537. – 1540. godine.

Ako je Kuhačeva napomena točna te s obzirom na činjenicu da su oba zapisa više svjetovnog negoli duhovnog značaja, proizlazi da idu u red naših najstarijih

⁴⁶ Rukopis se čuva u Arhivu HAZU u Zagrebu pod oznakom VII – 10. Citirani je tekst prvi u zbirci (list II/1 i II/2) bez oznake. Svi su ostali tekstovi naslovljeni samo kao *Druga*.

⁴⁷ Prvi je tekst, *Ah zbogom Pavel Bratec moj*, objavljen pod brojem 997, na str. 182. – 184. s naslovom *Paulinac i sestra mu* i oznakom *Iz XVI. stoljeća*, a drugi kao *Inačica* pod brojem 998. Oba su teksta objavljena u izvornoj grafiji i u transkripcijama.

svjetovnih pjesama, svakako ne mlađih od onih u *Martjanskoj pjesmarici starijoj*.

Uzme li se u obzir sve rečeno, postaje očigledno da *Matičeva zbirka* dodatno potvrđuje jednu živu, višestoljetnu poetsku djelatnost i na kajkavskom govornom prostoru, pri čemu se nije samo pjevalo nego se i zapisivalo, vjerojatno u daleko većoj mjeri nego što je to danas poznato.

Tradiciju zapisivanja nastavljaju i mlađe rukopisne pjesmarice, do sredine tridesetih godina 19. stoljeća pisane mađarskim, tzv. kancelarijskim⁴⁸, a od pedesetih godina dalje Gajevim pravopisom. Zanimljivo je da niti pojava prvih tiskanih zbirki nije zaustavila sastavljanje rukopisnih pjesmarica, a ta je djelatnost bila posebno živa u Međimurju na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, što potvrđuje više i danas postojećih, za vrijeme njihova nastanka luksuzno uvezanih primjeraka.

NOCH EIN WEITERES LATEINISCH-KAJKAVISCHES GESANGBUCH VON ENDE DES 18. JAHRHUNDERTS

Ivan Zvonar, Varaždin

ZUSAMMENFASSUNG

Das kürzlich entdeckte lateinisch-kajkavisches handgeschriebene Liederbuch verbindet alle handschriftlichen poetischen Sammlungen aus den neunziger Jahren des 18. Jahrhunderts. Hinsichtlich seines Aussehens und der Niederschrift von Melodien und Texten entspricht es fast vollständig dem älteren „Liederbuch von Varazdin“, obwohl sicher ist, dass es von einer anderen Hand geschrieben wurde.

Leider ist hier weder der Schreiber bekannt, noch ist das genaue Entstehungsjahr der Handschrift vermerkt, so dass nur aus zufälligen Notizen am Ende des Buches geschlossen werden kann, dass Pavao Matič zeitweilig Besitzer war und die Handschrift vor 1797 vollendet wurde.

Der lateinische Teil umfasst ein Repertoire an geistlichen Liedern, die sich auf Teile der Messe und des Kirchenjahres bezeichnen, aber es gibt auch Aufnahmen, die über diesen Rahmen hinausgehen.

Die Besonderheit der Sammlung besteht darin, dass sie die vollständigen „Evangelien nach Markus“ und „Lukas“ in lateinischer und nach „Matthäus“ in kajkavischer Sprache enthält.

⁴⁸ Zadnju, danas poznatu, rukopisnu zbirku, dosljedno pisanu mađarskim pravopisom, predstavlja *Knisiczka Napitnicz y Popevkih zkup szlosena po Ivanau Mlinarics Letta 1834^a*. Nastala je u Prelogu, gdje se i danas čuva. Sadržava samo svjetovne pjesme.

Obwohl verhältnismässig klein, zeigt der kajkavischer Teil auch eine lebendige poetische Tradition, die sich nicht nur mit dem Singen zufrieden gab, sonder auch mit der Niederschreiben von Melodien und Texten.

Vielleicht bringt ein glücklicher Zufall noch ein paar solchen Manuskripten ans Licht und bereichert so das Wissen um das dichterische Schaffen der kajkavischen Lieder bis zu Mitte des 19. Jahrhunderts.

Schlüsselwörter: handschriftliche Gesangbücher, lateinische und kajkavische Aufzeichnungen; intensives Leben der lateinischen und kajkavischen Gedichte auch im kroatischen Norden; Ende des 18. Jahrhunderts.

(Prijevod na njemački: autor)